Romanoslavica XLV

REFLECŢII PATRIOTICE ŞI PACIFISTE ÎN CAZANIILE ROMÂNEŞTI ŞI POSTILELE POLONE DIN SECOLELE AL XVI-LEA ŞI AL XVII-LEA

Eugenia ŞTEFAN

Este îndeobşte cunoscut faptul că limba română, „dulce si frumoasă", cum pe bună dreptate, au alintat-o poeţii, nu a apărut de la sine, ci că, ea s-a ivit, format, dezvoltat si perfecţionat continuu din rostirile vorbitorilor ei, ale străbunilor noştri, trăitori pe vechile noastre meleaguri mioritice. Un rol esenţial în evoluţia limbii române, l-au avut cele mai timpurii şi stângace traduceri de texte religioase, într-o epocă în care limba oficială, de cult, şi, nu numai, a Ţărilor Române, era SLAVONA, o limbă accesibilă doar păturilor sociale bogate, dar complet neînţeleasă de către oamenii simpli, neînvăţaţi. Tocmai de accea, trebuie relevata strădania primilor nostri traducători de literatură religioasă de la sfârşitul secolului al XV-lea şi, mai ales, din secolul al XVI-lea, cel dintâi fiind Diaconul Coresi, care a tălmăcit în româneşte vestitele sale Cazanii: *Tâlcul Evangheliilor* (1567) şi *Cazania cu învăţătură* (1581).

Motivaţia acestui mare efort a fost aceea de a scrie, după cum el însuşi mărturisea, pe înţelesul celor mulţi a „mişelamea", prin care Coresi inţelegea păturile sociale sărace, care nu aveau acces nici la slujbele oficiate in biserică, nici la vreo altă activitate social-culturală. Din această cauză, ei erau marginalizaţi in propria lor ţară, fiind excluşi din întreaga arie a intereselor celor înstăriţi. Identificăm în acest gest chiar în această motivaţie a diaconului Coresi, o grijă faţă de semenii săi, neştiutori de carte, de a căror soartă îi păsa, sentiment care va fi cultivat de către toţi cărturarii, nevoitori ai limbii române, din veacurile care au urmat.

Dacă până în secolul al XVI-lea, limba română s-a dezvolta exclusiv pe cale orală, scrierile diaconului Coresi, mai exact, tipărirea de către acest mare nevoitor a celor două mari Cazanii în Ţara Românească, au pus bazele limbii române scrise. Ambele Cazanii au cunoscut o largă răspândire pe întregul teritoriu locuit de români, respectiv, în toate provinciile istorice ale noastre, contribuind, împreună cu alte scrieri religioase si laice ale vremii, la statuarea limbii române ca limbă literară. Cele două colecţii de cazanii coresiene s-au situat pe linia luptei împotriva catolicismului şi a Reformei.

În aceeaşi luptă de combatere a Reformei şi a catolicismului, se înscrie, cu şi mai multă putere, Cazania a doua (CC2), tradusă şi tipărită de diaconul Coresi în anul

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

1581, denumită şi *Evanghelia cu învăţătură*. Ea cuprinde o culegere de şaizeci şi şapte de cazanii, pentru duminicile şi sărbatorile anului[1]. Predoslovia Cazaniei a II-a a lui Coresi arată motivele pentru care aceasta se mai numeşte şi *Evanghelia cu învăţătură*: 1) întărirea credinţei ortodoxe, prin învăţăturile conţinute în ea, şi 2) izvor de învăţătură pentru popor.

Dacă prima Cazanie tradusă de Coresi în limba vorbită de popor atestă influenţa ideologiei calvine in Transilvania, pătrunsă prin filieră polonă şi ucraineană, cea de a doua cazanie a sa reflectă cu claritate spiritul ei ortodox, care pledează cu putere pentru întărirea credinţei ortodoxe la românii din cele trei ţări surori, cu tot setul de valori morale, inerente acesteia: credinţa în Dumnezeu, iubirea dintre oameni, iubirea de aproapele, iubirea de ţară, pacea, buna înţelegere, apărarea ţării şi a bunurilor de pe cuprinsul său etc., valori morale pe care le vom întâlni şi în unele cazanii (postile) polone tematice, apărute în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, de această dată, de sub pana celui mai reprezentativ exponent al taberei catolice Piotr Skarga. Este locul să subliniem că meritul descoperirii izvorului ortodox după care Coresi a tălmăcit *Evanghelia cu învăţătură*, revine profesorului Pandele Olteanu (1908-1995), slavist marcant al Universităţii din Bucureşti, care a stabilit, pe baza unei competente confruntări textologice, atât a izvorului după care s-a tradus *Evanghelia cu învăţătură*, cât şi cazania mitropolitului Varlaam din anul 1643. Profesorul Pandele Olteanu a stabilit caracterul ortodox al ambelor izvoare, fapt recunoscut unanim de către slaviştii români. Tocmai de aceea Cazania a doua a lui Coresi a cunoscut o mai mare răspândire în rândul cititorilor şi, implicit, o mai bună receptare a conţinutului ei, fapt evidenţiat de retipărirea ei în mi multe ediţii, între anii 1640-1641.

Cele două Cazanii, traduse şi tipărite de diaconul Coresi, constituie un izvor unic pentru cunoaşterea stadiului de dezvoltare a limbii române, contribuind, într-o mai mare măsură, la deşteptarea conştiinţei noastre naţionale. Totodată ele au dus la întărirea credinţei noastre strămoşeşti, la menţinerea fiinţei noastre naţionale, prin menţinerea unităţii noastre etnice. Scrisă într-o limbă mai evoluată decât Cazania întâi, Cazania a doua a influenţat, într-o mai mare măsură, limba scrierilor ulterioare şi în primul rând limba Cazaniei lui Varlaam din anul 1643. „Cazania aceasta, a lui Coresi, este cea mai importantă carte românească din veacul al XVI-lea, prin influenţa exercitată asupra limbii cărţilor care au apărut după ea. S-a răspândit în toate provinciile româneşti. Aceasta a făcut ca ea să imprime o anumită nuanţă limbii literare româneşti", scria un cercetător al istoriei literaturii noastre vechi din secolul trecut.[2]

Importanţa Cazaniilor coresiene rezidă în aceea că, prin circulaţia lor, în spaţiul locuit de români, au condus la înfiriparea ideii de unitate etnică şi de limbă naţională,

[1] Vezi: Ion Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, *1508-1830*, vol.1, Bucureşti, 1908, p. 85.
[2] Vezi: I.D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*, partea I-a, Editura de stat, didactică şi pedagogică, 1962, p. 101.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

impulsionând participarea Ţărilor Române la marile curente spirituale, generate de societatea europeană a veacului al XV-lea.

Se impune precizarea, potrivit căreia, cartea românească, tipărită de diaconul Coresi in dubla sa calitate, de tipograf-editor, se înscrie pe linia cerinţelor noilor pături sociale care aspirau către o cultură proprie în limba naţională.

Slova lui Coresi, în limba română, şi-a creat vad în păturile burgheziei, iar autoritatea bisericească a fost nevoită să admită tipărirea cărţilor de predici în limba poporului. Meritul mare al lui Coresi constă în aceea că, prin tipărirea unor cărţi religioase şi, îndeosebi, a celor două Cazanii, limba română s-a răspândit cu repeziciune în rândul populaţiei româneşti din cele trei ţări surori, contribuind la triumful definitiv al limbii române asupra slavonei multiseculare.

Primele cazanii româneşti, *Tâlcul Evangheliilor*, tălmăcită sub însemnele calvinismului, ce se înfiltrase în Ardeal, şi *Evanghelia cu învăţătură*, profund ortodoxă, au jucat un rol imens în apărarea ortodoxiei în lupta sa cu catolicismul şi cu cele două confesiuni ale Reformei: luteranismul şi calvinismul. Rolul lor important s-a manifestat în direcţia dezvoltarii limbii literare române, a păstrării conştiinţei unităţii naţionale a tuturor românilor, precum şi în cea a ideii de independenţă naţională.

În secolul al XVII-lea asistăm la un salt calitativ între limba scrierilor coresiene şi a cea a Cazaniei *Carte de învăţătură*, tipărită de către mitropolitul Varlaam, la Iaşi, în anul 1643. Această nouă colecţie de cazanii, se arată, clar, în Predoslovenia sa, cui i-a fost adresată: nu unuia sau altuia dintre cititori, sau dintre provinciile noastre istorice, ci, întregii „seminţii româneşti de pretutindere". Varlaam a redactat această importantă cazanie (*Carte românească de învăţătură*) într-o limbă mai îngrijită, mai evoluată, care a dus la o mai rapidă receptare a ei de către cititorii din cele trei ţări româneşti.

Concepută ca un „dar" limbii româneşti, Cazania lui Varlaam şi-a atins în curând scopul: acela de a contribui substanţial la făurirea limbii literare române, susţinând, astfel, lupta poporului român pentru dreptul de a scrie în limba proprie, pentru unitate naţională şi socială, şi, totodată, pentru cucerirea drepturilor sale politice, cuvenite, ca popor format şi dezvoltat pe aceste meleaguri.

Colecţia de Cazanii tipărită de mitropolitul Varlaam, a dus la afirmarea necontenită a limbii vorbite, în scris, fapt care a avut drept finalitate, în secolul următor, al XVIII-lea, înlăturarea limbii slavone, ca limbă oficială şi de cult şi înlocuirea ei, pentru totdeauna, cu limba română.

Secolul al XVII-lea a constituit pentru Ţările Române prilej de strânse legaturi cu Polonia, Ucraina şi Rusia şi, în acelaşi timp, de receptare a curentului elenist, fie direct, fie prin filieră slavă. Cărturarii români din veacul al XVII au fost aprigi luptători pentru acreditarea ideii privind descendenţa latină a poporului român, mai ales în opera cronicarilor. Ei au relevat „nedezrupta continuaţie" a românilor pe aceste meleaguri, după cum afirma cel mai erudit cărturar al vremii şi poliglot (vorbea şapte limbi), Dimitrie Cantemir, pentru cultivarea patriotismului, ca valoare perenă a devenirii

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

noastre.

Cazaniile româneşti şi alte scrieri religioase din secolul al XVII-lea cu înregistrat un salt vădit faţă de scrierile similare din secolul precedent. Tipărirea de predici cu caracter ortodox s-a înscris pe linia luptei împotriva calvinizării ţării, a întăririi credinţei ortodoxe a românilor. Această acţiune se încadra într-un context mai larg, generat de lupta pe care orotodoxismul răsăritean o ducea împotriva Catolicismului polon şi a Reformei care ameninţau ortodoxia. Tocmai de aceea abia în secolul al XVII-lea au apărut adevăratele culegeri de predici ortodoxe, care aveau să lupte făţiş în vederea menţinerii nealterate a credinţei noastre strămoşeşti, condiţie esenţială a fiinţării şi devenirii neamului.

Predicile româneşti din secolul al XVII-lea, îndeosebi *Cazania* lui Varlaam, reprezintă, pe lângă o oglindă fidelă a realităţii social-politice şi româneşti, o importantă tribună de apărare a fiinţei noastre naţionale, contribuind efectiv la triumful definitv al limbii române asupra slavonei multiseculare (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

Observăm în Ţările Române un proces invers decât în Polonia: cazaniile româneşti, scrise în secolul al XVI-lea, nu ating nivelul celor poloneze din acelaşi secol care era pentru Polonia un secol de aur, privind toate compartimentele culturii. În schimb, cazaniile româneşti ating apogeul în secolul al XVII-lea, în timp ce postilele polone din acelaşi secol cunosc un declin, ca urmare a declinului politic al ţării, reflectat şi în cultură. Astfel, după cum vom constata, în continuarea lucrării, postilele polone din secolul al XVII-lea se află sub nivelul celor din secolul precedent, mai ales din cea de a doua jumătate a secolului acestuia, reprezentate strălucit de către Mikołaj Rej (reprezentantul cel mai de seamă al Reformei) şi de Piotr Skarga, cel mai mare exponent al catolicismului.

Victoria contra Reformei in Polonia în secolul al XVII-lea a însemnat un regres în domeniul limbii şi al culturii în general, fapt care a readus la loc de frunte, inspiraţia biblică şi recurgerea la scrierile în limba latină, realitate care a durat câteva zeci de ani. Din această cauză, postilele polone din secolul al XVII-lea au un vădit caracter dogmatic şi apologetic. Totuşi, pentru faptul că acestea au fost scrise în continuare în limba polonă, au contribuit la consolidarea limbii literare polone.

Din punct de vedere politic, cazaniile (postilele) polone din veacul al XVII-lea, au condus la menţinerea unităţii nationale, atât de necesară într-o epocă de haos şi confuzie politică. În pofida îndelungilor vicisitudini care au avut loc în Polonia, postilele polone şi-au îndeplinit totuşi, magistral, (mai ales, cele din secolul al XVI-lea) rolul de mijloc de culturalizare, moralizator, de susţinătoare a ideii de pace, înţelegere, de afirmare, promovare şi generalizare a limbii polone ca limbă naţională.

Cultivarea limbii materne, de către cărturarii noştri din vechime, încă din zorii secolului al XVI-lea, mai ales, de cei din Ţara Românească şi Moldova, reprezintă, fără îndoială, un incontestabil act patriotic, chiar dacă aceştia nu au trâmbiţat acest lucru pentru a atrage atenţia asupra lor. Ei au lăsat posterităţii libertatea de a aprecia, la justa

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

ei valoare, munca lor de pionierat, în domeniul limbii şi culturii lor naţionale într-o perioadă istorică şi într-un spaţiu geografic în care exista o mare concurenţă între curentele ideologice şi politice, generate de apariţia Renaşterii şi, îndeosebi, a Reformei.

Primii noştri cărturari din veacurile trecute au un mare şi indubitabil merit, acela de a fi lăsat celor ce au venit după ei un lucru durabil pentru întregul neam românesc: limba română, într-o „nedezruptă continuaţie".

Tocmai de aceea ne exprimăm regretul potrivit căruia, în epoca actuală, limba noastră naţională şi oficială se află într-un proces de stagnare, din nefericire, nu de cultivare, cum ar fi fost de aşteptat, fiind sufocată de numeroasele neologisme pătrunse din literatura occidentală, îndeosebi anglo-saxonă. De aceea concluzia care se desprinde din această incontestabilă realitate este una singură: cultivarea imediată şi concertată a limbii române, în primul rând, de către intelectualii ţării, pentru a ne menţine şi în viitor identitatea naţională, în concertul naţiunilor libere ale lumii de astăzi şi mai ales de mâine. Acesta ar fi, într-adevăr, un Act Patriotic din partea celor care pot şi au datoria să contribuie nemijlocit la decantarea limbii române din hăţişul de neologisme, dialecte, agramatisme etc. şi, totodată, un act de respect faţă de străbunii noştri cărora le datorăm o limbă atât de frumoasă, după cum afirmă numeroşi românologi atât din Europa, cât şi de pe alte continente, dintre care amintim, cu titlu de exemplu: Ferdinand Lot din Finlanda, specialişti din Germania şi Italia care au îndrăgit limba română şi o studiază temeinic, publicând numeroase materiale de limbă, gramatică şi cultură română şi vizitând des România pentru a asculta limba noastră la ea acasă. Menţionăm şi numele câtorva românologi din timpurile noastre, respectiv slovacii: Ján Kerdo din Bratislava, Jana Palenikova de la Catedra de limbă română a Universităţii „I.A. Comenius" din Bratislava, Z. Vajdova de la Academia Slovacă, cunoscută în ţara noastră şi pentru traducerea în ultimii ani în limba slovacă a unor opere ale poetului nostru naţional, Mihai Eminescu.

Din păcate, în ultimi ani a apărut un soi de scriitori, în ţara noastră, care nu numai că nu au niciun fel de aplecare spre cultivarea limbii române, ci, dimpotrivă, îi aduc diverse injurii, atât ei, cât şi poporului român. Este regretabil însă că cei în drept din România nu au luat până acum nicio măsură de contracarare a acestui fenomen negativ şi dăunător.

Îndemnul scrierii în limba polonă, vorbită de popor, datează de timpuriu, respectiv, încă de la mijlocul secolului al XIII-lea, când s-a pus pentru prima oară, în mod oficial, problema rostirii rugăciunilor în limba poporului, nu în latina oficială, accesibilă doar păturilor sociale înstărite. Acest îndemn, al scrierii cazaniilor în limba polonă a venit din partea Bisericii Catolice, prin cunoscutul Sinod de la Wrocław din anul 1248, care a recomandat preoţilor să rostească rugăciunile şi cântecele religioase în limba polonă[1].

[1] Vezi J. Łos, *Początki piśmiennictwa polskiego*, Varşovia, Cracovia, 1922, p.174.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

Cazaniile scrise în limba polonă în secolul al XVI-lea atestă cu putere îndemnul de a scrie în limba poporului pentru întărirea credinţei catolice, dar şi interesul crescând al credincioşilor faţă de acest gen de scrieri, pentru cultură. Cultul antichităţii romane, apărut în veacul al XIV-lea, a determinat un avânt în acţiunea de scriere de cazanii originale şi, totodată, de traducere în limba polonă a unor cazanii, din limbile latină şi cehă. Totodată, în secolul al XIV-lea se constată faptul că polonezii de rând iau cunoştinţă, prin intermediul unor cazanii (de pildă, cazaniile lungi din Colecţia Gnieźnieńskie, descoperite la Gnieźno) ş.a. de bogata şi interesanta literatură apocrifă medievală care circula în acea vreme în întreaga Europa, inclusiv în Ţările Române.

Astfel, cazaniile alcătuite în limba polonă în secolul al XIV-lea deschid cititorilor orizonturi necunoscute şi atractive din lumea legendelor medievale, caracterizate printr-un pronunţat moralizator şi de întărire a credinţei. Din această cauză asistăm la o creştere sensibilă a numărului celor care citesc în limba polonă, îndemnaţi, pe de o parte, de dorinţa de a desluşi singuri învăţătura Evangheliei, iar, pe de altă parte, de atracţia exercitată asupra lor, de fascinanta literatură apocrifă, cu care se întâlneau pentru prima oară în viaţă.

Setea de cunoaştere a „Cuvântului lui Dumnezeu" continuă cu şi mai multă putere în secolul al XV-lea, ca urmare a influenţei exercitată de mişcarea husită, în Polonia, aceasta fiind forma obişnuită de culturalizare în evul mediu.

Cazaniile polone din secolul al XV-lea au, neîndoios, pe lângă un puternic caracter religios, şi unul social, mai pronunţat decât cele din secolul anterior. Astfel, cazaniile polone, scrise în secolul al XV-lea, au contribuit în mare măsură la răspândirea principiilor fundamentale, ale husitismului: 1) scriptura reprezintă cel mai important izvor de învăţătură şi 2) propagarea acestei învăţături în limba fiecărui popor, pentru a fi înţeleasă de către toţi.

De aceea importanţa cazaniilor polone din secolul al XV-lea este vădit sporită, mai întâi, datorită faptului că limba în care sunt alcătuite aceste cazanii atestă o vizibilă evoluţie faţă de secolul anterior. Totodată se constată faptul că acestea oglindesc, mai viu, obiceiurile şi moravurile sociale ale polonezilor. Aşadar, cazaniile polone din secolul al XV-lea se constuie într-unul dintre cele mai importante mijloace de răspândire a învăţăturilor husite, care preconiza reforma Bisericii Catolice, fiind, în acelaşi timp, o dovadă grăitoare a gustului crescând al poporului faţă de acest gen de scrieri[1]. Redăm, mai jos, un scurt fragment dintr-o cazanie polonă, scrisă în secolul al XV-lea, într-o limbă frumoasă şi clară, intitulată *Kazanie na dzień Wszech Świętych* (Cazanie la ziua tuturor sfinţilor):

[1] Vezi, între alţii, A.A. Kryński, *Zabytki języka staropolskiego z wieka XIV^go, XV^go i początku XVI-^go*, ediţia a doua, Varşovia, 1925, p. 122-123.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

... Dziwna nauka pana naszego ludzie bogathe a pani czestne blagosławia zawaszde, a on vbogye duchem blagosławy...	...Minunată este învăţătura Domnului nostru Dumnezeu, care îi binecuvintează atât pe oamenii bogaţi cât şi pe cei cinstiţi, în spiritul său dumnezeiesc...[1]

Cazaniile (postilele polone vechi – *post illa verba*) erau, ca şi cazaniile româneşti, împănate cu latinisme (respectiv, cu slavonisme), dar, şi unele, şi altele, au reuşit să câştige teren pentru afirmarea limbii materne, slăbind totodată poziţiile limbilor oficiale: latina, la polonezi, iar slavona, la români, reuşind să le înlăture definitiv, atât din cult, cât şi din viaţa socială.

Spre sfârşitul secolului al XV-lea, se constată în Polonia, începutul triumfului limbii polone asupra latinei oficiale. Acum apare o serie de colecţii de cazanii, ca, de pildă, cea a lui Paterek, scrisă într-o frumoasă şi clară limbă polonă, fapt care va continua, sporit, în secolul al XVI-lea, cunoscut, pe bună dreptate, sub denumirea de „Secolul de Aur" al culturii polone.

„În vremea când la noi mijesc sfioase cele dintâi documente de limbă naţională, *Scrisoarea lui Neacşu* (1521), Polonia trecea mândră de pragul culturii medievale spre epoca de înflorire a Renaştere şi Umanismului secolului al XVI-lea"[2].

În acest Secol de Aur, cazaniile polone cunosc o înflorire fără precedent, din mai multe cauze:

1. Evoluţia evidentă a limbii polone, de la apariţia primelor cazanii (secolul al XIII-lea) până în secolul al XVI-lea, îndeosebi în cea de a doua jumătate a sa;

2. Apariţia a două curente ideologice puternice: Renaşterea şi Reforma, izvorâte dintr-un latent protest antifeudal. Dintre cele două curente, Reforma a fost receptată încă de la început de către societatea polonă datorită strânselor relaţii ale ţării cu Germania, care se confrunta încă de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea cu numeroase probleme sociale şi politice, înafară de cele cu caracter religios.

Este bine ştiut faptul că Reforma aspira la renaşterea creştinismului primar, dar, curând după apariţia ei, aceasta s-a îndepărtat de ideologia umanismului aristocratic, cantonându-se exclusiv pe probleme religioase. Ca urmare a bunelor relaţii economice, sociale şi culturale, dintre Polonia şi Germania, ideologia Reformei a provocat în Polonia lupte religioase, de o intensitate şi amploare nemaiîntâlnite în altă ţară[3].

Se impune precizarea că în Polonia a pătruns mai întâi confesiunea luterană, dar, la scurt timp, locul acesteia a fost cîştigat de către calvinism, care s-a propagat în rândul clasei scociale, aflate în primă ascensiune, în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

[1] Această cazanie a fost studiată şi analizată de către specialişti de prim rang din Polonia, ca Al. Brűckner, L. Malinowski, J. Los, ş.a., *Apud* Los, *op.cit.*, p.187.

[2] A se vedea Ion C. Chiţimia, *Scrieri alese*, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Mihai Mitu, Bucureşti, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2008, p. 19.

[3] Vezi Kazimierz Kolbuszewski, *Postyllografia polska XVI-XVII wieka*, Cracovia, 1921, p. 6.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

Tocmai de aceea, calvinismul a avut o durată atât de mare în Polonia, în comparaţie cu luteranismul, axat doar pe probleme strict dogmatico-religioase.

Învăţătura calvină avea la bază două idei fundamentale, care au prins foarte mult la polonezi: 1) credinţa în predestinarea omului şi 2) lupta pentru acumularea de bogăţii materiale, aceasta preconizând aspiraţia noii clase sociale poloneze spre dezvoltarea capitalismului[1].

Am arătat mai sus că Reforma a constituit curentul ideologic care tocmai îi trebuia clasei sociale polone, în continuă afirmare pe plan politic şi social, şi anume, burghezia. Acest lucru a fost viu ilustrat de faptul că în tabăra reformată au apărut şi activat cei mai talentaţi scriitori, autori de cazanii şi oratori de excepţie, care au înfruntat cu cerbicie catolicismul.

Astfel, Biserica luptătoare din Polonia s-a împărţit în două tabere: reformată şi catolică. Dintre reformaţi, cea mai reprezentativă figură a fost cea a lui Mikołaj Rej (1505-1569), autor de cazanii şi orator de excepţie, a cărui lucrare fundamentală s-a intitulat *Postylla* (Postila[2], Cazanie), tipărită în anul 1557. Într-un interval scurt, *Postilla* a apărut în cinci ediţii polone, una în lituaniană şi alta în rusă, aceasta constituind o dovadă peremptorie a receptării ei de către masele ei de cititori. *Postylla* scrisă de Mikołaj Rej în primă afirmare a calvinismului în Polonia, a răspuns cele mai bine cerinţelor vremii şi setei de cunoaştere a cuvântului lui Dumnezeu de către masele largi. Tocmai de aceea lucrarea s-a bucurat de o primire atât de mare în rândurile poporului său, fapt atestat de numeroasele sale ediţii, succedate la intervale foarte scurte. Potrivit unui specialist polonez de marcă, *Postylla* a fost „o carte mai mult laică decât religioasă", constituind „un izvor foarte preţios de cunoaştere a folclorului, a obiceiurilor şi moravurilor Poloniei din secolul al XVI-lea"[3].

Profesorul, slavistul şi savantul I.C. Chiţimia sublinia că Mikołaj Rej a fost cel dintâi mare scriitor naţional al literaturii polone[4], ivit din frământările sociale şi culturale ale veacurilor precedente pentru a pune în practică prea bine cunoscutul său slogan „polak polakowi po-polsku mówi" (un polonez vorbeşte limba polonă cu alt polonez). El a slujit acest slogan, cu toată priceperea, cu tot talentul şi cu toată ardoarea sufletului său, beneficiară absolută fiind limba sa maternă – polona. Mikołaj Rej a fost considerat unanim drept „părintele literaturii polone", fiind supranumit „Dante al Poloniei". *Hic est noster Dante*, titrau publicaţiile reformate polone. De asemenea, Mikołaj Rej a fost comparat şi cu Cicero. „Aşa cum în literatura latină unul a fost Cicero, tot aşa şi în limba polonă unul a fost Mikołaj Rej"[5].

În tabăra catolică au activat, de asemenea, numeroşi autori de cazanii şi oratori, cel mai strălucit exponent fiind Piotr Skarga, scriitor cultivat la înalte şcoli catolice din

[1] Vezi I.C. Chiţimia, *Historia literatury polskiej*, Bucureşti, 1972, p. 68.
[2] Cazanie, predică prin care se explică Evanghelia.
[3] Vezi Iulian Krżyżanowski, *Dzieje literatury polskiej*, Varşovia, p. 67.
[4] Vezi Chiţimia, *Scrieri alese*, p. cit.
[5] Vezi Al. Brűkner, Mikołaj Rej, *Studium Krytyczne*, Cracovia, 1905, p. 401.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

ţară, având o deosebită uşurinţă atât în arta vorbirii cât şi în cea a predicării. Principala operă a sa se intitulează *Kazania Sejmowe* (cazanii scrise pentru cele optsprezece seimuri, câte s-au întrunit în Polonia în decursul a douăzeci şi patru de ani, dintre care s-au păstrat doar opt cazanii). Dintre acestea, cazaniile a doua şi a opta se remarcă prin pagini de un profund patriotism, în care Skarga manifestă o vie îngrijorare faţă de viitorul patriei sale, sărăcită din cauza neînţelegerilor sociale şi a luxului exorbitant al nobilimii.

Citǎm din cazania a opta, în care patriotismul autorului se împleteşte strâns cu critica socială:

... O Boże moj, jakie zbytki w to się Królewstwo wniosły, które miłosierdzie wszystko wypędziły. Począwszy od małych aż do wielkich, wszyscy mierność święta i proste używanie opuścili...

... O, Doamne, ce lux s-a răspândit în acest Regat din care a fost alungată toată dragostea.
Începând de la cei mici, până la cei mari, toţi au renunţat la cumpătare..., iar dragostea faţă de republică a dispărut.
Nimeni într-atâtea palate şi ziduri, nu are grijă de ea.
Întreaga republică este săracă; doar unele case sunt bogate; nu sunt bani pentru biserică, pentru săraci, precum şi pentru alte cerinţe şi pentru mântuire. Totul se pierde însă pe lux şi pe lucruri deşarte.
Cauzele pieirii Sodomei vă vor distruge şi pe voi. Despre aceasta, proorocul spunea: aceasta a fost răutatea Sodomei. Trufia, îndestularea pâinii..., trândăvia...[1]

[1] Vezi Piotr Skarga, *Kazania Sejmowe*, ediţia a treia, Wrocław, Varşovia, Cracovia, Gdańsk, Zaklad narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo, 1972, p. 184.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

.. Iako najmilejszy matki swej miłować Y onej czeiċ nie macie, która was wrodziła, wychowała, nadała, wyniosła? *Bóg matkę czcić rozkazał*.
Przeklęty kto zasmuca matke swoję. A ktora jest pierwsza i zasluzensza matka, iako ojczyzna, co macie od niej jest? która *gniazdem jest matek wszystkich* i ....

...Să vă iubiţi patria ca pe cea mai scumpă mamă, să o iubiţi şi să o cinstiţi, căci ea v-a născut, v-a alăptat, şi v-a înălţat.
Dumnezeu a poruncit să-ţi iubeşti mama.
Blestemat să fie cel care îşi necăjeşte mama. Dar care mama e mai presus şi mai meritorie decât patria, de la care aveţi numele şi tot ceea ce aveţi, de la ea este... *Patria este cuibul tuturor mamelor, înrudirea tuturor şi cămara tuturor bunurilor voastre*. Această mamă v-a strâns într-un singur trup, al Republicii... de la o mare, la alta...[1]
...Această iubită mamă (patria) v-a dat o libertate de aur, căci nu slujiţi tiranilor, ci numai domnilor voştri, cu frică de Dumnezeu şi regilor pe care singuri îi alegeţi. De la această mamă aveţi, până în prezent, o glorie ostăşească... Această mamă, vă naşte hatmani viteji şi înţelepţi, fericiţi, cavaleri puternici, neînfricaţi, şi un asemenea popor, la care duşmanii privesc din toate părţile[2].

Din acest pasaj reies căldura, patosul patriotic şi claritatea stilului, a expresiei care merge direct la inima cititorului. Lirismul său patriotic ne aminteşte de unele pasaje din *Cântarea României* a lui Al. Russo, ca şi de alte compoziţii cu profund caracter patriotic ale scriitorilor noştri din trecut.

Pentru a evidenţia mai pregnant dragostea de patrie, Piotr Skarga a recurs la o frumoasă şi plastică comparaţie, a patriei cu o mamă, patria fiind, scria el, „cuibul tuturor mamelor şi cămara tuturor bunurilor locuitorilor ei". Dragostea de patrie capătă la Skarga un contur precis, izvorât dintr-o inteligentă îmbinare a preceptelor religioase cu legile umane. Iubindu-şi profund patria şi credinţa catolică, Skarga şi-a pus în slujba apărării acestor înalte idealuri întregul său talent scriitoricesc, precum şi întreaga sa capacitate de muncă. Piotr Skarga mai pledează şi pentru dragostea şi înţelegerea între oameni, ca factor important în menţinerea păcii generale, aşa cum rezultă din pasajul următor: „Bună este înţelegerea dar şi pacea între oamenii din popor... mai bune sunt însă acestea, între domnii care îi conduc pe oameni, între regi care, prin înţelegerea dintre ei, aduc pace lumii"[3]. Autorul avea în vedere, nu atât înţelegerea între oamenii de rând, ci îndeosebi, între cei care ţineau între mâinile lor, destinele ţărilor. Aceste idei,

[1] *Idem*, p. 38.
[2] *Ibidem*, p.40, 43.
[3] *Idem*, p. 138.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

progresiste pentru acele vremuri, sporesc valoarea poetică şi filosofică a colecţiei de cazanii *Kazania Sejmowe*, îndeosebi, a cazaniei de doua şi a opta.

Rememorând cele arătate până aici, precizăm că, pe fundalul conflictului social generat de lupta pentru putere dintre burghezia polonă, în ascensiune, cunoscută sub denumirea de şlahtă, şi marea nobilime (magnaţii), clasă socială devenită reacţionară, postilele polone din secolul al XVI-lea, au jucat un rol de frunte, în propagarea, atât a idealurilor reformate, cât şi a celor catolice, scrise şi rostite în limba vorbită de popor. Din competiţia celor două tabere politice – reformată şi catolică, a rezultat un singur câştigător: limba polonă, naţională şi oficială a ţării, ajunsă la un standard fără precedent, în acel Secol de Aur al culturii polone.

Predicatorii şi autorii de cazanii catolice, în frunte cu Piotr Skarga, au reuşit să fie mai convingători decât cei din tabăra reformată, îndemnând poporul să nu accepte Reforma, ci să facă zid viu, în jurul Bisericii catolice, ceea ce s-a şi întâmplat. Astfel, după lupte religioase cu oponenţii lor reformaţi, desfăşurate pe plan spiritual, în scris şi în activitatea retorică, au învins, definitiv, catolicii, Polonia devenind una dintre cele mai puternice ţări catolice din lume, aşa cum este şi în prezent.

Dezvoltarea fără precedent a cazaniilor româneşti şi a postilelor polone, în secolul al XVI-lea, a constituit reflectarea, pe plan cultural, a luptei desfăşurate de burghezia ascendentă, împotriva ideologiei feudale. Aşa cum am arătat în lucrarea noastră, precum şi cu alte ocazii, atât cazaniile româneşti, cât şi postilele polone din secolul al XVI-lea au fost la înălţimea comandamentelor ideologico-spirituale ale acelor vremuri, militând cu ardoare pentru ideile progresiste puse în circulaţie de către noua pătură socială, burghezia. Aceste idei erau şi pe placul poporului: ideea de patrie, iubirea patriei comune, a locuitorilor unei comunităţi sociale, iubirea de aproapele, înţelegerea între oameni, între ţări şi conducătorii acesteia, ideea de cinste, de corectitudine, de întrajutorare, de întărire a credinţei străbune, ortodoxia la români şi catolicismul la polonezi, de libertate şi independenţă naţională, etc.

Cazaniile româneşti şi postilele române din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea au reprezentat o dublă revoluţie: pe tărâm religios, prin crearea Bisericii în limba poporului, şi pe tărâm cultural, prin contribuţia lor la afirmarea, în scris, a limbilor naţionale – română şi polonă.

Patriotic and Pacifist Reflections in Romanian Homilies and Polish "Postylles" in the 16th and 17th Century

In this essay we intended to point out mainly the role of the Romanian homilies in the development of our mother tongue, the shaping of the reading taste, and the formation and

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)

evolution of our culture. We paid special attention to the two collections of homilies, i.e. "Expound Gospels" (1567) and "The Gospel Lesson" (1581), translated and printed by Coresi in the language spoken by the people for the illiterate to understand it. On the other hand, in Poland, thanks to the Catholic Church that recommended the priests to say prayers and sing religious songs in Polish, and not in Latin, a hardly intelligible language, they had written in the language spoken by the people ever since the middle of the 13th century. The urge to write homilies in this language was felt mostly in the 16th century when there was an increased need to reinforce the catholic faith, menaced by the Reform: the Protestantism and the Calvinism.

The greatest representative of the Calvinist writers was Mikolaj Rej, whom professor I.C. Chiţimia considered to be the first great national Polish writer. The Polish experts in old literature praised M. Rej as "the father of the Polish literature", and compared him to Dante and even to Cicero. "Hic est noster Cicero", the Calvinist homilies writers would write about him. In the 16th century, the Catholic Church was brilliantly represented by Piotr Skarga, the author of the famous "Kazania Sejmowe" (out of which only eight homilies were preserved). In this essay we presented a few fragments of P. Skarga's 8th homily, a sample of deep patriotism, just like the 16th and 17th century Romanian homilies.

Therefore, we can say without any trace of exaggeration that both the Romanian homilies and the Polish "postylles" reinforced ever lasting values such as: love for the country and for its people, honour, mutual help, liberty, national independence and faith: in Orthodoxism as for Romanians, and in Catholicism as for the Polish people. They also generated a double revolution: 1) in religion by re-creating the Church in the very language spoken by the plain people and 2) in culture by contributing to the creation of the national Romanian and Polish languages.

BDD-A24230 © 2009 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:08 UTC)